

(Полтава)

ТЕРМІНОСИСТЕМА РОСЛИННИЦТВА СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ФАХОВО-ЗУМОВЛЕНА КАРТИНА СВІТУ

Метою статті є аналіз фахово-зумовленої мовної картини світу, яку репрезентує терміносистема рослинництва сучасної німецької мови. Наводяться основні когнітивно-тематичні сегменти.

Ключові слова: картина світу, мовна картина світу, фахово-зумовлена картина світу, терміносистема.

This paper analyses the special linguistic view of world, that is represented by the system of crop growing terms in modern German language. The main cognitive and thematic parts are given.

Key words: view of world, linguistic view of world, special view of world, system of terms.

Взаємозв'язок між мовою та суспільством, мовою та мисленням, мовою та людською свідомістю хвилює мовознавців протягом останніх двох століть. Так, ще В. Гумбольдт [4] зазначав, що різні мови є різними світоглядами, а специфіку кожної окремої мови зумовлює мовна свідомість народу, який говорить цією мовою.

Увага лінгвістів сьогодення прикута до питань зв'язку мови та мислення людини, особливостей взаємозв'язку між ментальними та мовними процесами. Загальновизнаним серед мовознавців є той факт, що кожна мова по-своєму ділить світ, тобто концептуалізує його. Це означає, що в основі кожної мови лежить особлива модель відображення реалій навколишнього середовища, тобто картина світу.

Питання взаємозв'язку та взаємодії мови і світу, знаходяться у центрі уваги досить нового напрямку мовознавчої науки – когнітивної лінгвістики. Цей розділ мовознавства розглядає мову як невід'ємну частину пізнання та доступу до інформації, а також постулює, що мова віддзеркалює взаємодію між психологічними, комунікативними, культурними та функціональними факторами. У зв'язку з цим аналіз мовних явищ відбувається з позицій “людина в мові”, при цьому більшість дослідників використовують термін картина світу (Ю.Д. Апресян [1], Н.Д. Арутюнова [2], М.М. Болдирев [3], С.А. Жаботинська [6], О.С. Кубрякова [7], В.М.), деякі учені користуються поняттям образ світу (З.Д. Попова, Й.А. Стернін) [10].

Пізнаючи навколишній світ, людина створює систему інформації про цей світ, тобто картину світу. Під картою світу розуміють “впорядковану сукупність знань про дійсність, яка сформувалась у суспільній свідомості” [10, с. 4]. Картина світу представляє собою глобальний образ, який охоплює найсуттєвіші характеристики навколишньої дійсності, зафіксовані людиною. Картина світу є, як наголошують усі дослідники, національно обумовленою, оскільки створюється носіями певної мови, нації.

Картина світу є центральним поняттям концепції людини, яке віддзеркалює особливості її існування, її взаємовідносин зі світом, умови існування людини у світі. Картина світу являє собою

цілісний образ світу, який є результатом усієї діяльності людини та виникає як наслідок її контактів і взаємодії з навколишнім світом. Це можуть бути і побутові контакти зі світом, і практична діяльність, і професійна діяльність людини. Картина світу, як зазначає Ю.Д. Апресян [1, с. 348-385], формує тип відношень людини до дійсності – природи, інших людей, визначає норми поведінки людини у світі та її ставлення до життя.

Кожна самостійна галузь суспільної свідомості – міфологія, філософія, наука – презентує свої особливі засоби світосприйняття, через призму яких людина бачить світ. Отже, існує стільки картин світу, скільки є спостерігачів, які контактують з цим світом. Суб'єктом картини світу може бути: 1) окрема людина; 2) група людей (спільнота); 3) окремих народ; 4) людство в цілому.

Група людей, зайнятих однією справою, об'єднаних певною фаховою галуззю, створює свою дійсність, пов'язану з їх професійною діяльністю. Фахівці окремої галузі створюють свою картину світу, що дозволяє нам говорити про фахово-зумовлений сегмент картини світу.

Під фахово-зумовленим сегментом картини світу розуміємо впорядковану сукупність знань про дійсність, яка сформувалась у свідомості представників певної фахової галузі та яка охоплює найсуттєвіші характеристики навколишнього середовища професійної діяльності фахівців.

Таке бачення уможлиблює виділення сегменту картини світу галузі рослинництва, яку трактуємо як упорядковану сукупність знань, пов'язаних із цілеспрямованою діяльністю фахівців у сільськогосподарській галузі рослинництва.

Сегмент картини світу галузі рослинництва являє собою один із типів відображення дійсності, а саме фрагмент, пов'язаний з практичною й науковою діяльністю людини даної галузі. Зазначений сегмент охоплює відношення, які складаються між представниками даної фахової галузі, відношення фахівців з природою, засобами праці, явищами, що виникають під час їх професійної діяльності.

Діяльність фахівців галузі рослинництва передбачає наявність щонайменше:

- ☐ суб'єкта дії або особи-діяча (фермер, землероб, садівник, агроном, аграрне підприємство);
- ☐ об'єкта дії (рослини, корма, пасовища, овочі, фрукти);
- ☐ речовини (вода, ґрунт, пісок);
- ☐ місця дії або локативу (поле, степ, сад);
- ☐ процесу (оранка, вирощування, обприскування, меліорація);
- ☐ стану (стиглість, вологість, плямистість);
- ☐ результату (врожай, знищення).

Однією з важливих ознак картини світу є її фіксація знаковими символами. Мова є основним способом закріплення картини світу, тобто засобом збереження і передачі сукупності людських знань про світ. Сукупність предметів, явищ і процесів, зафіксованих у свідомості людини, становить, як слушно зазначає, В.Г.Пасинок [9, с. 81-82], концептуальну картину світу, яка вербалізується через мовні засоби. Мовна картина світу трактується дослідницею як спосіб відбиття реальності у свідомості людини, сприйняття реальності крізь призму мовних і культурно-національних особливостей. Ми повністю поділяємо думку авторки, що мовна картина світу

створювалася віками і у кожного народу вона різна. В її творенні беруть участь носії різних ментальностей та рівнів.

Мовна картина світу – це уява народу про дійсність на певному етапі розвитку, яка фіксується в мовних одиницях, що дозволяє отримати уявлення про когнітивну картину світу в певний період [10, с. 5].

Завдяки мові у свідомості людей виникає певна картина світу, через призму якої людина і сприймає дійсність.

Усі мовознавці одноставно розглядають мовну картину світу як історично сформовану у свідомості певної мовної спільноти й відображену в мові уяву про світ, певний засіб концептуалізації дійсності. Із визначення слідує, що мовна картина світу є вторинною по відношенню до концептуальної картини світу. Таке тлумачення мовної картини світу є найбільш прийнятним. Концептуальна картина світу оперує інформацією в поняттях, а мовна картина світу виявляє знання, закріплені в значеннях мовних одиниць. Мовна картина світу є своєрідною “сіткою, яка накладається на наше сприйняття, на його оцінку, яка впливає на розподіл досвіду і бачення ситуацій і подій ... через призму мови і досвіду” [8, с. 47].

Опис мовної картини світу передбачає опис сегментації дійсності, відображеної у різних мовних одиницях, опис специфіки значень мовних одиниць окремої мови або певного фрагменту мови. Отже, вивчення мовної картини світу є інструментом вивчення картини світу в цілому.

Огляд лінгвістичної літератури виявив, що дослідники виділяють такі найбільш вагомні ознаки мовної картини світу: 1) наявність назв концептів, 2) специфічна комбінаторика асоціативних ознак цих концептів, 3) кваліфікація окремих предметних областей, 4) орієнтація цих областей на ту чи іншу сферу спілкування.

Виходячи з того, що завданням кожної терміносистеми є передача спеціальних знань, які є результатом та основою діяльності фахівців, логічним є висновок, що терміносистеми передають знання про певний фрагмент світу, про форми відображення його у свідомості людини та про форми мовної презентації цього фрагменту світу. Специфіка термінологічної номінації полягає в особливій структурі знання, яка стоїть за кожним терміном. Ця структура знання є результатом когнітивної діяльності фахівця та являє собою інтеграцію декількох видів знання: знання про фрагмент світу (енциклопедичні та фахові знання) та знання про мовні форми презентації цих знань, уміння оперувати мовними одиницями для обробки, збереження та передачі інформації. Основною ознакою термінотворення, як відомо, є системність і регулярність моделей термінотворення, широке використання терміноелементів для точного сприйняття інформації.

Отже, терміносистеми, слугуючи фахівцям засобом обробки, збереження та подальшої передачі інформації, створюють у загальній мовній картині світу сегменти окремих фахових галузей.

Сегмент мовної картини галузі рослинництва – це сукупність знань, яка історично склалася в свідомості фахівців цієї галузі, являє собою певний спосіб концептуалізації дійсності та виражається за допомогою відповідної терміносистеми.

Ми спираємося на сегмент мовної картини світу галузі рослинництва, репрезентований терміносистемою рослинництва сучасної німецької мови, яка виявляє свої особливості становлення та розвитку. Терміносистему ми розглядаємо як засіб концептуалізації дійсності, пов'язану з фаховою діяльністю людини.

Сегмент мовної картини галузі рослинництва на прикладі німецькомовної терміносистеми характеризується своєрідністю концептуально-тематичної організації. Аналіз терміносистеми рослинництва сучасної німецької мови дозволяє виділити такі когнітивно-тематичні сегменти:

- ☐ особа-діяч (der Ackermann, der Landwirt, der Agronom, der Gärtner, der Pflüger, der Anbauer, der Blumist, de Blumenzüchter);
- ☐ продуктивні рослини (der Weizen, der Roggen, die Gurken, die Tomaten, der Mais, das Grünfutter);
- ☐ бур'яни (das Mariakraut, das Ackerunkraut, die Ackerdistel, das Hundgras, die Gewitterblume);
- ☐ вегетативні органи рослин (das Kerngehäuse, der Gerüstast, die Ähre, der Stiel, der Kern, die Staude, der Kopf, das Blatt);
- ☐ комахи-шкідники рослин (der Blattkäfer, der Schneidekäfer, der Erbsenwickler, der Wachsfrasser, der Blumenbesucher die Obstfliege);
- ☐ хвороби рослин (die Rübenfäule, die Samenfleckigkeit, die Kleeschwärze);
- ☐ місця виробництва та діяльності (die Kleegefilde, der Jahrracker, der Baumanger, der Garten, das Feld, der Wald, die Wiese);
- ☐ фази життєдіяльності та біологічного існування рослин (das Fruchtähren, der Kornausfall, das Baumgebilde);
- ☐ знаряддя праці (der Pflugroder, der Kornauflader, die Ackerschleppe);
- ☐ виробничі процеси та дії (die Bodenmelioration, das Rübenheben, das Krautziehen, der Ährenschnitt).

Отже, доходимо до висновку, щодля кожного народу характерними є свої особливості культурного, історичного, соціального та трудового розвитку, для фахівців кожної окремої галузі важливим є свій досвід та бачення дійсності з позицій професійної діяльності, різних матеріальних та виробничих умов і цілей. Мова є виразником особливостей фахової галузі, створюючи для представників кожної галузі свій сегмент мовної картини світу, презентований вербально відповідною терміносистемою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и системная лексикография / Ю. Д. Апресян // Избранные труды. – М.: Языки русской культуры, 1995. – Т. 2. – 766 с.
2. Арутюнова Н. Д. Проблемы коммуникации / Н. Д. Арутюнова // Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 895 с.
3. Болдырев Н.Н. Диалектные концепты и категории / Н.Н. Болдырев, В.Г. Куликов // Филологические науки. – 2006. – № 3. – С. 41–50.
4. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию: Пер. с нем. / В. фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 2000. – 400 с.

5. Дудецкая С. Г. Формирование медицинского метафорического термина с когнитивной точки зрения / С. Г. Дудецкая // Актуальные проблемы гуманитарных наук. – 2006. – № 4. – С. 58–62.
6. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования / С. А. Жаботинская // Лінгвістичні студії. – Черкаси: Сіяч, 1997. – Вип. 2.– С. 3–11.
7. Кубрякова Е.С. Проблемы представления знаний в языке / Е. С. Кубрякова // Структура представления знаний в языке. – М.: ИНИОН РАН, 1993. – С. 5–31.
8. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В.З. Демьянков. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1996. – 457 с.
9. Пасинок В. Г. Нові горизонти мовознавства: концептуальні основи моделювання / В. Г. Пасинок // Вісник Сумського держ. ун-ту. Серія “Філологічні науки”. – 2008. – № 1. – С. 81–86.
10. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: ИСТОКИ, 2002. – 190 с.